

העברית שלנו

סיפורם של אליעזר בן-יהודה
ומחדשי השפה העברית

ערכה לאנשי חינוך ומורים לעברית ברחבי העולם

עריכה: ענבל בראל (גוטסמן)

כתיבה: בתיה דורפסמן-שפרכר

מורות ומורים יקרים,

אליעזר בן יהודה, שנודע בכינוי 'מחייה השפה העברית', הלך לעולמו ב-1922. זמן קצר לפני מותו, הכריזו שלטונות המנדט הבריטי על העברית כשפה רשמית בארץ-ישראל, לצד הערבית והאנגלית. בן-יהודה הספיק לראות כי חלומו הולך ומתגשם: במשך כל חייו הוא שקד על הפיכת העברית לשפה מדוברת, והכתרתה כאחת השפות הרשמיות בארץ-ישראל היוותה זכות לכך שהצליח במלאכתו.

מאה שנים חלפו מאז. מדינת ישראל הוקמה, והעברית אינה רק השפה הרשמית שלה אלא גם לשון הדיבור, המחשבה, התרבות והיצירה.

אליעזר בן-יהודה ודאי היה מאושר לגלות שהעברית, לשון הקודש של העם היהודי, היתה לשפה עתיקה-חדשה, כזו שמצרפת ביטויים מהמקורות עם מילים חדשות, משמרת את אופייה משכבר הימים אך גם מתעדכנת ומתרחבת כל הזמן, כמו ילד או ילדה נצחיים. כדי להבין את קסמה של העברית, עלינו להכיר את הסיפור שעומד מאחוריה. להבין כיצד היא הפכה לשפה מדוברת, להכיר את הדמויות שהובילו את התהליך המופלא הזה, ולחקור את משמעותה של העברית היום.

הערכה חינוכית שלפניכם נועדה להאיר נושאים אלו, ולעורר את זיקתם של הלומדים בתפוצות לשפה העברית. באמצעות החוברת, תוכלו להציג את סיפור התחדשותה של העברית באופן חווייתי: להזמין את הלומדים לשיח משותף, לקרוא עמם קטעי מידע מותאמים לרמתם, ולערוך מגוון רחב של פעילויות מעשירות, מהנות ומאתגרות. התכנים הכלולים בחוברת, כמו גם הפעילויות המוצעות, מתאימות לכל מסגרת חינוכית. ניתן לשלב את הדברים בבתי-ספר ובמסגרות בלתי פורמליות, בתנועות נוער, באולפנים, בשיעורים פרטיים ועוד. תוכלו למצוא כאן תכנים ופעילויות לגילאים שונים, וללומדים בעלי רמות עברית שונות. אתם מוזמנים לבחור את החומרים הרלוונטיים עבורכם, וליישם אותם בהתאם לקהל היעד שלכם.

בברכת למידה פוריה ומהנה,
יפעת עובדיה-לוסקי,

ראשת המחלקה לעברית ולתרבות, ההסתדרות הציונית העולמית

בתמונה: נמל יפו

בבוקר אחד, בסוף 1881...

...הגיעה אוניה אל חוף יפו. זה היה בתקופת השלטון הטורקי, בימי העלייה הראשונה. באוניה באו יהודים מרוסיה ומזרח אירופה, ובניהם אליעזר בן יהודה ואשתו דבורה. הם ירדו מהאוניה, נישקו את האדמה והבטיחו זה אל זה לדבר רק בעברית...

תמונה זו מסמלת התחלה של סיפור מופלא: הסיפור על תחיית הלשון העברית, או ליתר דיוק, על תחיית הדיבור העברי בארץ ישראל.

תרגיל

היכנסו לקישור [הזה](#) וחפשו אלו עוד מילים וביטויים עבריים היו תמיד נוכחים בחיי העם.

הידעת?

היהודים, גם כשדיברו שפות אחרות, היו משבצים פה ושם מילים עבריות. למשל: ('צדיק', 'חופה'), ועוד

שפתנו הישנה

השפה העברית קיימת עוד מתקופת התנ"ך. אז, כולם דיברו עברית והיא הייתה שפה חיה. לאחר חורבן בית המקדש השני (בשנת 70 לספירה) היהודים התפזרו בגלות בין עמים שונים ודיברו את השפות של העמים האלה. אומנם העברית כבר לא הייתה שפה מדוברת, אבל היא לא מתה: היא המשיכה כשפה כתובה, במכתבים, בספרי מדע וחוכמה, בספרות ועוד - ובעיקר שימשה לתפילה וללימודי קודש.

שיח

אלו מילים / ביטויים עבריים
אתם משבצים בדיבור?
מתי אתם משבצים אותם?

תרגיל

- היכנסו לחדר של בן יהודה
והסתכלו בתמונת ה"מכתבה"
(שולחן הכתיבה) שלו:
- איזה משפט כתוב בשלט שעל המכתבה?
  - מה אומר משפט זה על אישיותו של אליעזר?

היהודים גם המציאו שפות ייחודיות

בספרד דיברו ספרדית יהודית, לאדינו או ספניולית. יהודי צפון אפריקה המציאו את השפה הערבית-יהודית, ובמזרח אירופה דיברו יידיש.

התנועה לחידוש הדיבור העברי נולדה יחד עם התנועה הציונית, שקראה ליהודים לשוב לארץ אבותינו ולבנות אותה. היהודים שגרו אז בארץ -"היישוב הישן"- דיברו יידיש, ערבית ולאדינו. יהודי העליות הראשונות שהתחילו להגיע בסוף המאה ה-19, הרגישו את הצורך לדבר ביניהם בעברית, הלשון שהכירו מבית הכנסת ומהלימודים בילדותם, מהספרות העברית ומהעיתונים שפרחו באירופה בתקופת ההשכלה.

כך התחיל הדיבור העברי להתחדש בארץ ישראל ולהישמע ברחובות, בבתי הספר, בתיאטרונים ובכל מקום. גם יצאו לאור עיתונים וספרים עבריים על נושאים שונים. העברית התפתחה במיוחד במושבות: מורים, פועלים ואיכרים עודדו את האנשים לדבר רק עברית.

מי שהיה "המנהיג האידיאולוגי" של התנועה לחידוש העברית היה אליעזר בן יהודה. בואו נכיר את סיפורו!

בתמונה: יהודים ספרדים, שנות התשעים של המאה ה-19

אליעזר, "מחייה הדיבור העברי"

אליעזר יצחק פרלמן נולד בליטא שבמזרח אירופה בשנת 1858. הוא גדל בבית חרדי.

כשהיה בן 5 אבא שלו מת, ואימו שלחה אותו ללמוד ב"חדר" ואחר כך ב"ישיבה". שם הוא למד לימודי קודש, הכיר את הדקדוק של העברית ו"נדלק" על השפה. כשהיה בן 20 נסע לפריז כדי ללמוד רפואה, ואז נולד בלבן הרעיון הציוני.

בן יהודה האמין שהעם צריך לא רק לחזור לארצו אלא גם לשפתו, השפה העברית.

כמו שהיהודים אינם יכולים להיות עם חי באמת אלא כשישובו לארץ האבות, כך אינם יכולים להיות עם חי באמת אלא כשישובו ללשון האבות וישתמשו בה, לא רק בדברים שבקדושה או בחוכמה אלא דווקא בדיבור [...] מגדול ועד קטן [...] בכל ענייני החיים [...] ככל הגויים [...]
(מתוך המבוא ל"מילון הלשון העברית")

הוא האמין שתקומת עם ישראל תהיה בארץ ישראל ובשפה העברית. לדבריו, אם ידברו כולם עברית, יתגבשו חברה ותרבות משותפות.

באותה תקופה, הרעיון הזה נשמע "מטורף" ובלתי אפשרי. כך, כתב בנימין זאב הרצל בספרו "מדינת היהודים":

למרות האתגרים הגדולים, בן יהודה החליט להקדיש את חייו להגשמת האידאל של דיבור עברי בארץ ישראל. הוא הבין שמשימה לא פשוטה לפניו: גם לחדש את השפה לצורכי דיבור וגם לשכנע את העם לדבר בה, אבל החליט להתמסר למשימה ולהגשים את החזון להפוך את העברית לשפה מדוברת.

מי מאתנו יודע מספיק עברית כדי לקנות כרטיס רכבת? ("מדינת היהודים", 1896)

שיח

איך מחדשים שפה?
איך משכנעים עם שלם
לדבר בשפה הזאת?

זאב דזנבוב, אליעזר בן-יהודה ויעקב שרתוק, 1901

ובכן, איך עושים את זה? לאליעזר היו כמה תשובות:

שם עברי, בית עברי

הידעת?

הרבה יהודים שהגיעו לארץ עברתו את השם שלהם למשל:
דויד בן גוריון נולד כדויד גרין,
משה שרת היה משה שרתוק,
גולדה מאיר הייתה גולדה מאירסון
(לאחר נישואיה),
ושם המשפחה של הסופר
ש"י עגנון היה צ'צ'קס.

שיח

למה לדעתכם היה להם
חשוב לקבל שם עברי?
האם גם אתם הייתם משנים את
מדוע? לאיזו מטרה?

צפייה

היכנסו לקישור [הזה](#) וגלו
מה הייתה השיחה העברית
הראשונה בין אליעזר ודבורה.

כצעד ראשון, אליעזר, שנולד בשם המשפחה "פרלמן", החליט להפוך את שמו לשם עברי, "בן יהודה".

כצעד שני, בן יהודה החליט לעלות ארצה ולהקים בית עברי. הוא התחתן עם דבורה יונס, שלא ידעה עברית אבל למדה את השפה במהירות. באונייה, בדרך לא"י, אליעזר לימד אותה מילים חשובות...

אליעזר ודבורה התיישבו בירושלים. בשנת 1882 (ט"ו באב תרמ"ב) נולד הבן הראשון שלהם, והם החליטו לדבר אליו רק בעברית. אליעזר רצה לקרוא לילד "עבר", כשמו של אדם מהתנ"ך אשר נודע כאב הקדמון של עם ישראל, ושימר את השפה העברית. דבורה התנגדה ורצתה לקרוא לו "איתמר", ולבסוף נתנו לו את השם "בן-ציון".

בן-ציון היה "הילד העברי הראשון", זאת אומרת, הילד הראשון אחרי כמעט 2000 שנים, שדיבר עברית כשפת אם! אבל הוא התחיל לדבר רק בגיל 3 וחצי, מאוחר מאוחר מרוב הילדים...

קראו את הסיפור

"הילד העברי הראשון"

המספר על המילים הראשונות של בן ציון.

- במה היה בן-ציון שונה מהחברים בני גילו?
  - מדוע דאגה דבורה?
  - מדוע כעס אליעזר?
- האם זה נכון בעיניכם "להשתמש" בילד בן 3 במאבק אידיאולוגי?

צפייה

החיים של הילד בן-ציון לא היו קלים... אפשר לראות זאת בסרטון 'בן אב', אליעזר בן יהודה'

- איך בילה בן-ציון את ימיו?
- למה כל כך כעסו ילדי השכונה?
- מה אפשר ללמוד מהסרטון הזה על אופי המאבק לדיבור עברי?

...הגוונים של האופנה האחרונה הם: ערמוני - פתוח, אגוזי ורזרה (כגון הפרח רודה) אך יש עוד גוון אחד אשר מעולם ועד עולם היה ויהיה לפי האופנה - זה הגוון הלבן. וזה הוא גון היותר נאה ויאות לתושבי ארצנו.
("עיתון "השקפה", 1904)

לימים, שינה בן-ציון את שמו לשם שרצתה לקרוא לו אימו - איתמר, והוא נודע בכינוי איתמר בן אב"י (ראשי תיבות של אליעזר בן יהודה). כשהוא גדל, הוא המשיך את עבודתו של אביו: היה עיתונאי ועסקן ציוני ופעל לקידום השפה העברית. כבר בילדותו הוא את המילה "סביבון", ובהמשך המציא מילים נוספות, כמו "אופנוע" ו"עצמאות".

ב-1891 דבורה חלתה ומתה. כעבור חצי שנה, התחתן אליעזר עם אחותה, חמדה. היא הייתה אישה חכמה ומשכילה שעבדה יחד עם אליעזר בחידוש הדיבור העברי. חמדה כתבה בעיתון של בן-יהודה מדור אופנה, והיא זו שהמציאה את המילה "אופנה" בעברית! את הטור הראשון שכתבה בעיתון, בשנת 1904, היא פתחה במילים האלה: "זו הפעם הראשונה בימי חייה תבוא האפנה בשערי העיתונות העברית. בפחד ובחרדה אמיתית אני כותבת השורות האלה, מי לא ילגלג? מי לא יצחק לי? מי לא ידייני לחובה? ומי יודע, אם גם לא יחרימוני?"

עבודה בעיתונים

יש לנו שפה אשר בה נוכל לכתוב אותה ככל העולה על רוחנו, וגם לדבר בה יש לאל ידיו אם אך נחפוץ (1879)

עוד לפני שעלה ארצה, בן יהודה התחיל לכתוב מאמרים בעיתונים. ב"שאלה נכבדה", המאמר הראשון שכתב בעברית, הוא הכריז:

כותר המהדורה הראשונה

בירושלים, בן יהודה התקבל לעיתון העברי "הצבצלת". הוא ייסד את העיתונים "הצבי" ו"מבשרת ציון", וגם הדפיס שני עיתונים לילדים: "עולם קטן" ו"העברי הקטן".

אליעזר השתמש בעיתונים כדי להפיץ את דעותיו ואת המילים החדשות שהוא המציא.

ההספד על הרצל שכתב בן-יהודה בעיתון "השפעה" (1904)

עיתון ילדים יכול סיפורים, שירים, משלים וחידות, ידיעות הטבע ודברי הימים, כתובים לפי רוח הילדים והשגתם כותרת העיתון "עולם קטן", כפי שהופיע בגיליון הראשון (בראש חודש סבת תרנ"ג 1893)

יהודי היישוב הישן, שהיו חרדים, התנגדו לרצון של בן יהודה להפוך את העברית ללשון מדוברת ורב שימושית. הם ראו בעברית שפה קדושה, שאסור לדבר בה סתם כך ברחוב. הם גם התנגדו לעמדת בן יהודה, שטען כי היהודים צריכים לצאת לעבוד ולא להתפרנס מ'כספי החלוקה' (כסף שקיבלו מיהודי הגולה). התושבים האשכנזים של ירושלים, שהתנגדו בחריפות לעמדותיו, עשו עליו חרם, וקראו לכל יהודי ירושלים לא לדבר איתו ועם משפחתו.

בעקבות הסכסוך, הטורקים אפילו אסרו את בן-יהודה בכלא. הם חשבו שהוא קורא למרד בשלטון שלהם, והוא ישב בכלא מספר חודשים. אבל אליעזר לא התייאש והמשיך במאבקו..

קריאה

באתר של הספרייה הלאומית
תוכלו לראות מכתב שבן יהודה
כתב מהכלא לאשתו חמדה.

הידעת?

אליעזר אהב לעבוד בעמידה...
כדי לא להירדם!

*"בן-ציון בני, הביאו לי הזמנה לדין
ליום הרביעי הבא, כנראה בעניין
המאמר על המשטרה. אולי מהראוי
להתייעץ יחד מה לעשות, או אולי
יותר טוב על כל פנים שאתה לא
תהיה פה בשעת המשפט? אני
במבוכה. לא ידעתי מה לעשות.
אביך".*
מכתב שכתב בן יהודה מהכלא לבנו

המילון העברי הראשון

מפעל החיים הגדול של בן יהודה היה כתיבת "מילון הלשון העברית הישנה והחדשה", המילון הראשון בשפה העברית. לא סתם המילה הראשונה שהוא חידש הייתה... "מילון"! הוא חידש והמציא עוד מילים רבות שהיו חסרות בעברית. הוא הוסיף אותן במילונו, יחד עם כל אלה שלקח מן התנ"ך ומיצירות עבריות מכל התקופות - לדבריו, "המילים היותר דרושות בדיבור".

מילון בן יהודה כולל 16 כרכים. רק 5 כרכים יצאו לאור בימי חייו של אליעזר. אחרי מותו, חמדה אשתו דאגה לפרסם את יתר הכרכים. הכרך האחרון יצא לאור ב-1959.

מילון בן-יהודה הוא מילון היסטורי. המילון לא רק כולל פירושים של מילים, אלא גם מביא ציטוטים ומקורות לכל מילה ב"אתר פרויקט בן יהודה" אפשר לעיין בחלקים מהמילון.

אליעזר המורה - העברית במוסדות החינוך

בן יהודה ראה בבית הספר כלי מרכזי להחייאת העברית ביישוב.

אם באמת ובתמים חפצתם להיטיב ליושבי הארץ האומללה הזאת... כי אז עליכם לקחת את שפת-עבר לשפת החינוך, לשפת הלימודים, לשפה העיקרית בבית החינוך (1880)

בן יהודה רצה לשמש דוגמה אישית גם בתחום זה. הוא היה מורה בבית הספר בירושלים, ושם לימד "עברית בעברית", שיטה שהייתה חדשנית בזמן הזה!

כמו כן, הוא פעל הרבה להקמת גנים ובתי ספר עבריים, וגם ולהכנסת העברית למוסדות החינוך הקיימים.

אבל לא כולם שיתפו איתו פעולה. כמה מהמוסדות המשיכו ללמד בגרמנית או בצרפתית. הם אמרו שלעברית חסרות מילים וטקסטים ולכן קשה ללמד בה. כדי לעזור למורים בשיעורים, המציא בן יהודה מילים חדשות, כתב ספרי לימוד טבע וגיאוגרפיה ותרגם לעברית ספרים קלאסיים, כמו "מסביב לעולם בשמונים יום", מאת ז'ול ורן.

תלמידי בית הספר כי"ח בירושלים, בוא שימש בן יהודה מורה עברית

הידעת?

בן יהודה לימד עברית בבית הספר כי"ח בירושלים. בת הספר השתייך לרשת אליאנס ולכן השפה השלטת היתה צרפתית. בניו של בן יהודה למדו גם הם בבית ספר זה.

בית הספר העברי הראשון

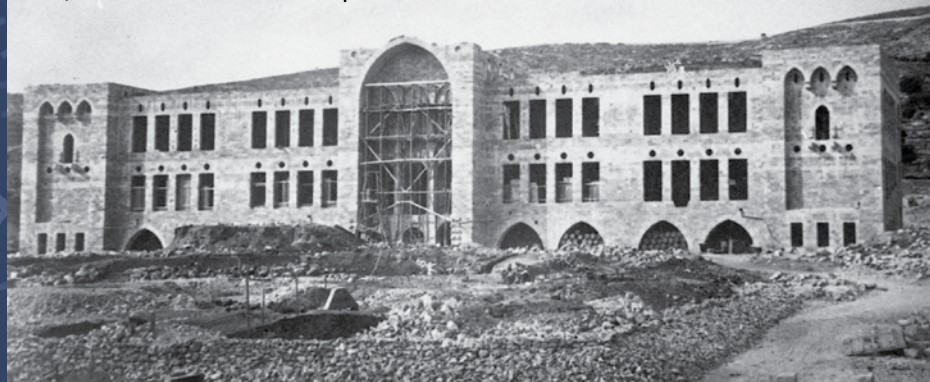
ב-1887 נוסד בראשון לציון בית הספר "חביב", בית הספר הראשון בעולם בו למדו הילדים את כל המקצועות בעברית. תוך שנים אחדות קמו עוד בתי ספר וגנים עבריים בערים ובמושבות.

כאשר הילדים היו חוזרים הביתה, הם המשיכו לדבר ולשיר בעברית. ההורים, שלא ידעו עברית, היו צריכים להתאמץ כדי להבין אותם. כך, הם למדו עברית מפי בניהם, והשפה הפכה ללשון דיבור בקרב המשפחות. המורים היו שותפים פעילים גם בפעולות חברה ותרבות. הם עזרו בהקמת ספריות, בהכנת הרצאות וערבי קריאה ואפילו העלו כמה הצגות בעברית.

תמונת מחזור של תלמידים מראשית ימיו של בית הספר חביב, 1905

הטכניקום (הטכניון) במשכנו הראשון בשכונת הדר הכרמל, 1913 (כיום משמש הבניין כמשכנו של המוזיאון הלאומי למדע, טכנולוגיה וחלל)

הידעת?

במשך כל תקופת העלייה הראשונה קמו בא"י אגודות לדיבור עברי, בעיקר בין הצעירים. שם היה חובה לדבר רק בעברית. במושבה זכרון יעקב, מי ששכח מילה היה צריך לשלם קנס, ובכסף הזה קנו ספרים בעברית.

הידעת?

בשנת 1913 נוסד הטכניון - המוסד האקדמי הראשון בארץ, והיה יוֹכוח גדול על שפת ההוראה. מנהלי הטכניון רצו שילמדו בו בגרמנית, ואילו בן-יהודה ותומכי השפה העברית התנגדו לכך. מאבק זה, הידוע כ"מלחמת השפות", הסתיים בניצחון של השפה העברית. בקישור [הזה](#) תמצאו את הסיפור המלא של "מלחמת השפות".

ועד הלשון העברית הראשון, ירושלים תרע"ב.

ועד הלשון העברי

אליעזר בן יהודה הקים, יחד עם חבריו, כמה אגודות וארגונים כדי לקדם ולעודד את הדיבור בעברית, בהם, אגודת "שפה ברורה" (1889) שהפכה ל"ועד הלשון העברית" (1890). בוועד הלשון היו מומחים שפעלו ביחד עם בן-יהודה בחידוש מילים.

מאכלים	שמותיהם בגרמנית	שמותיהם בעברית
Mohntaschen,	המירבאשקן	מני חקן
Nudeln, vermicelles	מאקרוני	מאקרוני
Beefsteaks,	בייטסטק	מקסדו
weiches Ei, <i>œuf à la coque</i>	בייטסטק	בייטסטק
hartes Ei, <i>œuf dur</i>	בייטסטק	בייטסטק
Lebkuchen, <i>polse d'plou</i>	לייבכוכן	לייבכוכן
marine Fische, <i>poisson marine</i>	דגים ימיים	דגים ימיים
Ingwer, <i>gingembre</i>	סג'וואר	סג'וואר
Sahne, <i>crème</i>	מאנכר	מאנכר
	מאנכר	מאנכר
	מאנכר	מאנכר
Padding	מאנכר	מאנכר
Schalet	מאנכר	מאנכר
Lebkuchen, <i>omelette</i>	מאנכר	מאנכר
	מאנכר	מאנכר
	מאנכר	מאנכר
	מאנכר	מאנכר
	מאנכר	מאנכר

רשימת מילים שהוציא ועד הלשון, 1929

צפייה

צפו בסרטון "תצלצל שפתנו", בו ממחיזים את העבודה של "ועד הלשון העברי" (דק' 8:25 - 12:40)

- מה אנשי הוועד עשו כדי לקדם את הדיבור העברי בארץ?
- איך הם עשו את זה?
- באלו בעיות הם נתקלו?

לאחר קום המדינה, הפך ועד הלשון ל"אקדמיה ללשון העברית", שהיא המוסד העליון למדע הלשון העברית עד היום.

משכנה הראשון של האקדמיה ב"בית המעלות", בירת שלושה חדרים. (1940)

צפייה

צפו בסרט האקדמיה ללשון עברית

- במה עוסקת האקדמיה ללשון העברית בימינו?
- ציינו לפחות שלושה מן העיסוקים שלה!

דויד בן גוריון, שפעל לייסוד האקדמיה, אמר:

העברית היא המלט התרבותי כשם שהארץ היא המלט החומרי לאומה המתחדשת

סוף סיפור

בשנת 1922 מת אליעזר בן יהודה ממחלת השחפת. אשתו מצאה אותו ליד שולחנו, ועט בידו. עוד לפני מותו, הכריזה ממשלת המנדט הבריטי על העברית כשפה רשמית בארץ ישראל, לצד האנגלית והערבית. בשנת 1948, כשקמה המדינה, כ-98 מן היהודים שחיו בארץ דיברו עברית ברמה כזאת או אחרת, ועד היום העברית ממשיכה להתחדש ולהתעדכן. ללא ספק, אליעזר בן יהודה הצליח במשימת חייו.

הצעות לפעילויות סיכום

- נבקש מהתלמידים לבנות ציר זמן ובו התחנות העיקריות בחיים של אליעזר בן יהודה.
- נזמין אותם לכתוב שער עיתון. לשם כך, יצטרכו להחליט מה תאריך העיתון, מי מוציא אותו לאור, מה הכותרות הראשיות בו, פרסומות, וכל מה שירצו לכלול בו.
- נעודד את התלמידים לארגן הפגנה בעד העברית באחת ההפסקות בחצר ביה"ס. לשם כך, תלמידים יכינו שלטים, כרזות, סיסמאות, נאום וכד'.
- נבקש לכתוב דף יומן בחיי אחת הדמויות הבאות:
  1. איתמר
  2. אליעזר
  3. דבורה
  4. חמדה
  5. יהודי חרדי מהיישוב הישן בירושלים
  6. מורה לעברית בראשון לציון
- בדף היומן, יצטרכו לתת את דעתם על איזה תוכן שנלמד דרך הבעת מחשבות ורגשות של הדמות הנבחרת.
- נציע לתלמידים לכתוב דו-שיח בין בן ציון לבין בנו, בו הוא מספר על חייו.
- נזמין את התלמידים לכתוב ולהמחזיז ביקור בבי"ס בישראל בשנת 1900 וראיון עם מורה או עם המנהל.
- נערוך כנס עברית בין מורים, תלמידים והורים בתחילת המאה ה-21 בא"י. נזמין את בן יהודה להשתתף בכנס.
- נכין תערוכה כיתתית / בית-ספרית ("קירות מדברים") סביב בן יהודה והשפה העברית.
- נכתוב "עולם קטון של שנות האלפיים", גרסה עדכנית של "עולם קטון". לשם כך, נוכל לקבל השראה מעיתון "שחרות", ירחון לנוער מלפני כ-100 שנה, שניתן לצפות בגליונותיו באתר הספרייה הלאומית.
- נעניין בתשבצים שפורסמו בעיתוני ילדים ונוער מראשית קום המדינה, ונציע לתלמידים לחבר תשבצים ומשחקי מילים על בן יהודה וסיפורו.

הכנו עבורכם סרטים מיוחדים, המציגים את סיפורו של בן-יהודה ואת התחדשות השפה העברית. אתם מוזמנים לצפות בהם ביחד עם תלמידים!

**תחיית הלשון העברית, משימה אפשרית!
איך הצליח בן-יהודה להחיות את הלשון העברית?
הקליקו ומצאו את התשובה**

**קסם השפה המתחדשת
איך מחדשים שפה? מי חידש את העברית ומי ממשיך לחדש אותה?
הקליקו ומצאו את התשובה**

מקורות להרחבה ולהעשרה

- סיור בחדרו של אליעזר בן יהודה: סקירה קצרה על תולדות השפה העברית וסיפור חייו של אליעזר בן יהודה. מפי דורית קדרי דזידוב, האקדמיה ללשון העברית.
- "אליעזר בן יהודה", השיר שחיבר ירון לונדון והלחין מתי כספי, בביצועה של חווה אלברשטיין.
- "דקה ישראלית", הסכת על מקורות השפה העברית.
- "זכרונות חייו של הילד העברי הראשון", מאמרים ומסות ב"פרויקט בן יהודה".
- עברית שפה קשה: על העברית, באתר הספרייה הלאומית.
- מלחמת השפות ב"טכניקום": באתר הספרייה הלאומית.
- רשימת מקורות למורים ולתלמידים: באתר האקדמיה ללשון העברית.

שפה מתחדשת

מחדשי השפה העברית

שפה מתחדשת

התנועה לחידוש הדיבור העברי נולדה בסוף המאה ה-19, יחד עם התנועה הציונית. יהודי העלויות הראשונות שהתחילו לשוב לארץ אבותינו הרגישו את הצורך לשוב גם לשפת אבותינו, העברית. אולם, העברית הייתה שפה עתיקה מאוד, שלא דיברו בה במשך אלפי שנים. כדי לדבר בעברית ולנהל את החיים היומיומיים בשפה זו, היה צריך לחדש אותה, להמציא מילים שהיו חסרות בה ולהרחיב אותה.

המחדש הידוע ביותר של השפה העברית היה אליעזר בן יהודה. אבל בן יהודה לא היה לבד. יחד איתו חידשו מילים סופרים, מתרגמים, חכמי לשון ומלומדים. בנוסף, היו גם ארגונים שדאגו לחדש מילים, כמו "ועד הלשון העברית", ואחריו "האקדמיה ללשון העברית".

איך חידש אליעזר בן יהודה את המילים?

בן יהודה לא המציא מילים "מן האוויר". כשהוא נתקל במילה שהייתה חסרה בעברית, הוא חיפש מילים דומות בתנ"ך ובמקורות אחרים. אם לא מצא שם, הוא פנה לארמית ולפעמים גם לערבית. למשל, בשביל המילה "אומלט", בן יהודה מצא בתנ"ך את המילה "חביתים" - מין מאפה שהכינו במחבת - וחידש את המילה "חביתה".

המילה "רשמי" בעברית היא "רסמו" בערבית, והמילה "מטבח" באה מהמילה "מטבח" בערבית, שפירושה לבשל. את המילה "אדיש" - אדם שלא אכפת לו משום דבר - הוא לקח מן הארמית. את המילה "אקדח" הוא המציא מן השורש קד"ח שמשמעו לבעור.

הוא גם חידש מילים על פי דמיון הצליל למילים בשפות אחרות, כמו אנגלית וצרפתית. את המילים שהמציא, הוא התאים לכללים הדקדוקיים של השפה העברית בתקופות קדומות.

אליעזר בן יהודה (1858 - 1922)

אליעזר בן יהודה הקדיש את חייו להחייאת הדיבור העברי בא"י ולהפיכתה של העברית לשפה שימושית ומודרנית. לשם כך, הוא עבד במרץ בחידוש מילים ובכתיבת המילון העברי הראשון.

כיום, יש בלשוננו כ-220 מחידושויו. אולם, הרבה מהמילים שהוא הציע לא התקבלו, כמו "בדורה" (עגבנייה), "מדלק" (גפרור) ו"שח־רוק" (טלפון).

תרגיל

בקישור [הזה](#) אפשר למצוא את חידושי אליעזר בן יהודה.

- סמנו חמש מילים מוכרות לכם.
- סמנו חמש מילים שלא הכרתם וחפשו את משמעותם.
- מצאו [בתפוזרת](#) 16 מילים שהמציא אליעזר בן יהודה.

קראו את הטקסט

"מעבדת קסמים ללשון העברית". בקטע הזה מספר איתמר, בנו של אליעזר בן יהודה, על זיכרונותיו מבית ילדותו.

- איך קראו לאליעזר? למה?
- מה הייתה תורתו ומה היה חלומו?
- לפי הסיפור, איך הייתה האווירה בבית משפחת בן יהודה?

הידעת?

המילה הראשונה שאליעזר בן יהודה חידש הייתה "מילון", והיא החליפה את "ספר המילים" שהיה נהוג עד אז.

הידעת?

הערבית היא שפה שמית כמו העברית, ולא הפסיקו לדבר בה. לכן, בן יהודה לקח ממנה מילים רבות ונתן להן לבוש עברי.

אליעזר הפך את ביתו ל"מעבדת לשון": מכיוון שהקפיד לדבר רק עברית עם בני משפחתו, נולדו בביתו הרבה מילים של דיבור יומיומי ומילים שהוא המציא כדי לגדל את בנו, כמו "בובה", "גלידה", "אופניים" ועוד.

אליעזר הוסיף את המילים החדשות במילונו הגדול והפיץ אותן בעיתונים שערך.

איתמר בן אבי" (1882 - 1943)

אחד ממחדשי השפה העיקריים היה איתמר בן אבי", בנם הבכור של אליעזר בן יהודה ואשתו הראשונה דבורה. הוא נולד בשם בן-ציון וקראו לו "הילד העברי הראשון", משום שהיה הילד הראשון אחרי כ-2000 שנים שדיבר עברית כשפת אם.

איתמר היה עיתונאי, עסקן ציוני, סופר ומחדש לשון. הוא המשיך את פעילות העיתונים שהקים אביו, ולקח תפקיד מרכזי בהתפתחות העיתונות העברית.

הינה כמה מן המילים הרבות שהמציא: עצמאות, קולנוע, מועדון, מכונית, אכזבה, עיתונאי, מרפאה, מדינאי, מטרייה, תקרית, תקדים, סביבון ועוד.

קראו את הטקסט

איתמר התחיל להמציא מילים
עוד בימי ילדותו!
קראו את הסיפור
"[בן-ציון הקטן ממציא מילים](#)".

• סמנו בטקסט את המילים שהוא המציא, והסבירו איך הוא המציא אותן.

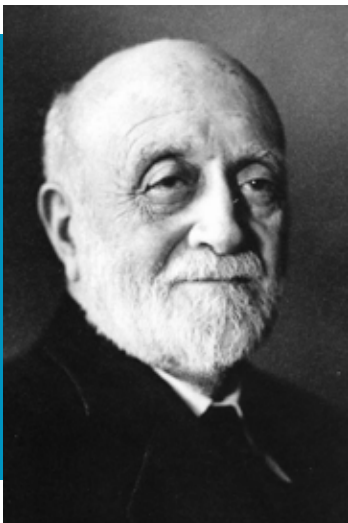
חיים נחמן ביאליק (1873-1934)

ביאליק הוא המשורר העברי הלאומי שלנו. הוא עלה לישראל ב-1924, התיישב בתל אביב ועמד בראש ועד הלשון במשך כ-10 שנים. הוא חידש מילים רבות לא רק ביצירתו אלא גם בעבודתו בוועד הלשון, ובייחוד מילונים מקצועיים של חידושי מילים. בין המילים שהוא חידש: רשרוש, תאונה, תווית, מטוס, טייס, מצלמה, שלדג, כרזה, תגובה, ועוד.

הידעת?

חיים נחמן ביאליק חידש יותר מילים מאליעזר בן יהודה: כ-300 לעומת 220!

דוד ילין (1864 - 1942)

היה מחנך, חוקר ובלשן. ממנהיגי היישוב, מראשוני וועד הלשון (יחד עם בן יהודה) וממייסדי האקדמיה ללשון. היה פרופסור ללשון ולמקרא באוניברסיטה בירושלים. בין המילים שהוא חידש: סופגניות, שחקן, בדיחה, חקלאי, תאריך, קטר, מצפן, לצלם, ועוד.

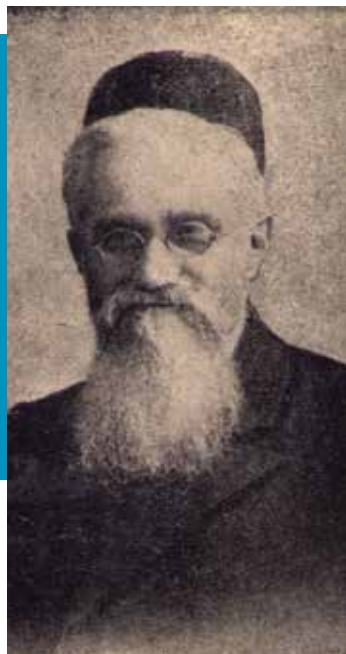
יוסף קלאוזנר (1874-1958)

היה חוקר ובלשן, סופר עברי וכותב את תולדות והיסטוריות של הספרות העברית החדשה. עלה לישראל ב-1919. היה חבר בוועד הלשון ומייסדי האקדמיה ועסק בפעולה ציבורית ותרבותית. מחידושיו: מגדלור, קרנף, ירחון, עיפרון, קרחון, חולצה, מנוף, ועוד.

יחיאל מיכל פינס (1843-1913)

היה סופר, עסקן ומראשי "חובבי ציון". מייסדי ועד הלשון. הינה כמה מן המילים שהוא חידש: שעון, שער, כספית, עגבנייה, ספרייה, חמצן, ועוד.

זאב יעבץ (1924-1847)

היה סופר, חוקר היסטוריה יהודית ומחנך. מראשוני ועד הלשון. עלה לארץ ב-1888 פרסם ספרי לימודי בעברית, והיה מראשוני ועד הלשון. ממייסדי "המזרחי", תנועת הציונות הדתית. מחידושי: מחרתיים, מגפיים, אחוז, כלבלב, חתלתול, חיסכון, לסרוג, כביש, רהיטים, ועוד.

זאב יעבץ יזם את מנהג הנטיעות בחג האילנות. יעבץ לימד בבית-ספר בזכרון יעקב, ובט"ו בשבט תר"ן (1890) יצא עם תלמידיו לנטיעה חגיגית. מושבות נוספות אימצו את המנהג, ובשנת 1908 הכריזה הסתדרות המורים על ט"ו בשבט כעל חג הנטיעות.

בתמונה: אלברט איינשטיין שותל עץ בחוות מגדל (1923)
צילום: ארכיון ההסתדרות הציונית העולמית

לועזית, כן או לא?

בין מחדשי המילים היו ויכוחים רבים על דרכי חידוש המילים. ויכוח אחד היה סביב המילים הלועזיות: האם לשאול מילים משפות אחרות או לא? בן יהודה לא הסכים לקבל מילים לועזיות וניסה להפוך אותן למילים עבריות. אך במרוצת השנים, מילים לועזיות רבות התקבלו לשפתנו!

תרגיל

האם אתם מזהים אם מילה היא עברית או לועזית? היכנסו לקישור [הזה](#) ותבדקו את עצמכם!

ומה קורה היום?

העולם ממשיך להשתנות. מכשירים וכלים חדשים - מחשבים, רשתות תקשורת וטלפונים חכמים - נכנסים לחיינו, ואיתם חודרות לעברית מילים לועזיות רבות: טלפון, אינטרנט, צ'אט... המילים הלועזיות מגיעות אלינו משפות שונות מאוד, זרות בצלילן ובצורתן, כמו "קטשופ" ו"שלוקר".
האתגר הוא:

מה אפשר לעשות כדי לא להשתמש בכל הרבה מילים לועזיות?

שיח

באיזו מידה רצוי להכניס מילים לועזיות לשפתנו? איך נחליט אלו מילים לועזיות לקבל ואלו לעברת?

האקדמיה ללשון, טקס אבן הפינה (1956)
צלם: יהודה איזנשטרק גנר

צפייה

צפו בסרטון שבקישור

[הזה](#) וענו:

איך מחליטה האקדמיה למצוא חלופה העברית למילה לועזית?

תרגיל

היכנסו לקישור [הזה](#) ומצאו את החלופות העבריות למילים הלועזיות.

מי מחדש מילים בימינו?

מורים, סופרים, מתרגמים ובעיקר האקדמיה ללשון העברית. באקדמיה יושבים מומחים ללשון והם מחדשים מילים כמו שעשו אליעזר בן יהודה וחבריו. אחת המשימות של האקדמיה היא למצוא חלופות עבריות למילים הלועזיות.

"העברית משתנית בלי הרף, זה התחיל בלוחות הברית, אני חי בשפה דוהרת ואמות כנראה בעברית..." שר שלמה יידוב בשירו הידוע "חולם בספרדית".
ואכן נמשך לחיות ולטפח את שפתנו היפה והמתחדשת ללא הפסקה!

מקורות להרחבה ולהעשרה

1. הכירו את המילים החדשות!
על חידושי האקדמיה בין השנים
2004 - 2018.

2. מילה נולדת:
על לידתן של מילים שחודשו בעברית
בת ימינו.

**3. מילים לועזיות - מתי להמיר
בחלופות עבריות?**
מאמר באתר של האקדמיה ללשון
העברית.

4. מדור מילים באתר האקדמיה:
איך אומרים בעברית? הכירו את
המילים החדשות, מטבעות לשון עוד.

5. חיי מילים
חוברת באתר מט"ח.

6. למד לשונך:
לקט עלונים, בהם מתפרסמות המילים
בשימוש כללי שקבעה האקדמיה
ומבחר מונחים מתוך המילונים
המקצועיים שאושרו באקדמיה.

המילים שלי

המילים שלי

תהיו בקשר

hebrewandculture@wzo.org.il

